

УДК 32:321:328(575.4)

<https://doi.org/10.34142/24130060.2019.18.2.11>

КЛАНИ ТУРКМЕНИСТАНУ: ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

М.Ю. Онацький

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

В статті досліджується вплив кланових інститутів на суспільно-політичні процеси в Туркменістані. Проаналізовано особливості здійснення кадрової політики в республіці в радянський та пострадянський період. Розкрито характер міжкланових відносин в контексті суперництва туркменської еліти за політичний вплив у країні. Показано персональний склад представників регіональних кланів у вищих органах влади Туркменістану. Визначено роль та місце інституту президентських радників у політичній системі країни.

Ключові слова: Туркменістан, суспільно-політичні процеси, кадрова політика, міжкланові відносини, інститут президентських радників.

КЛАНЫ ТУРКМЕНИСТАНА: ИСТОРИКО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

М.Ю. Онацкий

В статье исследуется влияние клановых институтов на общественно-политические процессы в Туркменистане. Проанализированы особенности осуществления кадровой политики в республике в советский и постсоветский период. Раскрыт характер межклановых отношений в контексте соперничества туркменской элиты за политическое влияние в стране. Показан персональный состав представителей региональных кланов в высших органах власти в Туркменистане. Определены роль и место института президентских советников в политической системе страны.

Ключевые слова: Туркменистан, общественно-политические процессы, кадровая политика, межклановые отношения, институт президентских советников.

TURKMEN TRIBES: HISTORICAL AND POLITICAL ASPECT

M. Onatskiy

This paper examines the influence of tribe institutions on social and political processes in Turkmenistan. The particularities of implementation of personnel policy in the Republic during the Soviet and post-Soviet periods have been analyzed. The nature of inter-tribe relations in the context of rivalry of the Turkmen elite for political influence in the country has been revealed. The personal composition of regional tribe representatives in the highest authorities of Turkmenistan has been shown. The role and place of the Presidential Adviser Institute in the political system of the country have been determined.

It is claimed that tribal institutions are an important regulator of relations in all spheres of Turkmen society. They are an integral component of national traditionalism, both regionally and nationally. In this regard, the study of the peculiarities of inter-clan relations in this Central Asian Republic is of particular relevance for understanding those socio-political processes taking place in the country in the post-Soviet period.

The process, which began in Turkmenistan in the mid-1980s, continued after the collapse of the USSR. At the same time, the presence of clan opposition, which remained strong enough (especially in the first years of independence), forced S. Niyazov to resort to flexible personnel policy and to take into account the interests of non-Tecan tribal groups. For a long time, all the most influential clans of Turkmenistan were represented in the highest authorities, and any vacancies or appointments held at the level of the Cabinet of Ministers were a reflection of the inter-clan rivalry in the country.

Key words: Turkmenistan, social and political processes, personnel policy, inter-tribe relations, Presidential Adviser Institute.

Постановка проблеми. Важливим регулятором відносин у всіх сферах туркменського суспільства є родоплемінні інститути. Вони виступають невід’ємним компонентом національного традиціоналізму як на регіональному так і на загальнодержавному рівні. У зв’язку з цим вивчення особливостей міжкланових відносин у цій центральноазіатській республіці набуває особливо актуального значення для розуміння тих суспільно-політичних процесів, які відбуваються в країні в пострадянський період.

Аналіз актуальних досліджень. Дана тема знайшла певне висвітлення в науковій літературі. З-поміж публікацій слід виділити праці А. Бор, О. Васильєва, С. Голубєва, С. Горака, А. Грозіна, А. Дубнова, Н. Жангожи, Ш. Кадирова, О. Оськіної, тощо. Серед основних тем, які опинились у центрі уваги науковців: особливості становлення та розвитку етнополітичної організації у туркмен, процеси суспільно-політичної трансформації в Туркменістані в пострадянський період, проблема міжкланового протистояння в країні, особливості формування політичної еліти Туркменістану тощо. В той же час, слід зазначити, що з огляду на певну закритість країни та пов’язану з цим відсутність доступу до джерел інформації ряд проблем залишаються недостатньо вивченими та потребують подальшого комплексного дослідження.

Мета статі – дослідити характер міжкланових відносин у контексті суперництва туркменської еліти за політичний вплив у Туркменістані.

Виклад основного матеріалу. Туркменістан небезпідставно вважають «нацією племен». На території цієї центральноазіатської країни їх, за різними підрахунками, налічується від 20 до 30 (Грозин, 2010, с. 50-51; Федеров,

2007, с. 95). Традиційно кожна племінна група мала свій ареал проживання. Так, на заході кочували племена йомутів, діяльність яких була пов'язана з торгівлею в басейні Каспійського моря. На півдні кочували текінці (ахальські та марійські), які вели активну торгівлю з сусіднім Афганістаном. Східна група була етнічно представлена племенами ерсаринців (чарджоузців). Менш активними в економічному відношенні були племена хорезмійців (огузів), які кочували на півночі сучасного Туркменістану. Вони відділені від решти племінних груп пустелею Кара-Кум і, таким чином, опинились у своєрідній географічній ізоляції. Порівняно нижчою була чисельність племінних груп сарики (проживали на кордоні з Афганістаном, у басейні середньої течії р. Мараб), човдури (мешкали поблизу басейну затоки Кара-Богаз-Гол, на кордоні з Казахстаном), салири (проживали у центральній частині сучасного Лебапського веляту, поблизу кордону з Узбекистаном). Решта етнорегіональних груп Туркменістану суттєво поступались вище вказаним племенам і за кількістю населення, і за політичним та економічним впливом (Толстов, ред., 1963, с. 9, 12-13, 20; Бульвінський, ред., 2017, с. 218).

Кочова та напівкочова форма господарювання, яка переважала у туркмен, сприяла формуванню в туркменському суспільстві стійких патріархальних традицій, що збереглися й після остаточного переходу до осідлого життя, який відбувся вже в ХХ ст. Одним із проявів такого консерватизму стала відсутність у населення прагнення до зміни місця проживання. Зокрема, саме туркмени в радянський період відрізнялись меншою, в порівнянні з представниками інших національностей, схильністю до міграцій (в тому числі й у межах республіки), а кожна племінна група й надалі продовжувала мешкати в своїх історичних зонах розселення. Досить стійкою виявилась у туркмен також і традиція укладати шлюбні угоди з представниками своєї племінної групи. Так, за різними підрахунками, від 10 до 60% усіх зареєстрованих шлюбів у Туркменістані – це шлюби з родичами. Таким чином, ані в радянський період, ані в роки незалежності в республіці не відбулось остаточного розмивання міжплемінних кордонів. Це яскраво

демонструє й адміністративно-територіальний устрій Туркменії, який досить чітко відповідає племінному поділу населення республіки. Зазначені чинники багато в чому зумовили появу в Туркменістані такого явища як клановість (Васильєва, 2018, с. 200-201; Рогожина, 2009, с. 24).

Кочовий спосіб життя, який протягом кількох століть вели туркменські племена, суттєво гальмував і процес державного будівництва в Закаспійському регіоні. У зв'язку з цим, територія сучасної Туркменії неодноразово опинялась у складі різних держав, і як єдина адміністративно-територіальна одиниця Туркменістан з'явився лише в 1924–1925 рр., коли була утворена Туркменська СРР. Специфічною рисою етнодемографічної конфігурації населення республіки стала непропорційно висока питома вага однієї з племінних груп – теке, до якої належало понад 40% мешканців Туркменістану. Решта племінних груп, які в сукупності охоплювали 60% населення республіки, суттєво поступались текінцям за своїм кількісним складом. Дана ситуація багато в чому стала наслідком об'єднання в межах утвореної Туркменської СРР кількох регіонів, на території яких компактно проживало туркменське населення – Закаспійської області (яку населяли текінці) та окремих районів колишніх Бухарського та Хівінського ханств (де переважали нетекінські племінні групи) (Кадыров, 2004, с. 25-26; Федеров, 2007, с. 95).

З огляду на помітно високий кількісний склад текінців саме вони в 1920-х – 1940-х рр. отримували переважну більшість керівних посад у республіці. Про зміцнення впливу текінців у цей період свідчить також і той факт, що столицею новоствореної Туркменської СРР стало м. Ашгабат – родова територія ахальських теке. Ставка радянсько-партійного керівництва на найбільшу етнорегіональну групу в республіці, вочевидь, була зумовлена дещо меншою активністю текінців в антибільшовицькому русі спротиву в період громадянської війни. На думку туркменського дослідника Ш. Кадирова (2004, с. 20) «революційні події в Росії були зустрінуті

туркменською племінною знаттю в Ахалі порівняно спокійно, як внутрішня справа росіян».

В той же час, не бажаючи надмірного посилення позицій місцевої племінної еліти, на найвищу посаду в республіці радянське керівництво незмінно призначало виключно етнічних росіян. Це стало невід'ємним елементом більшовицької національної політики 1920-х–1950-х рр. (й не лише в Туркменістані). Ще одним важливим кроком радянської влади на шляху до зміцнення своїх позицій у Туркменістані стало проведення політики, спрямованої на штучну зміну етнічного балансу в республіці. Так, лише за період з 1926 по 1939 рр. чисельність слов'янського населення Туркменістану зросла втричі (Кадыров, 2007, с. 29). Збільшення кількості російськомовного населення стало одним із елементів у створюваній більшовицькою владою системі «стримувань та противаг», яка мала забезпечити баланс сил у республіці та певним чином нейтралізувати вплив потужного племінного угруповання ахальців на території Туркменії.

Поступово зміцнивши свої позиції в республіці, радянсько-партійне керівництво вдалося до заходів, спрямованих на обмеження впливу ахальських теке в Туркменістані. Проявом цього стало те, що в повоєнний період керівні посади в партапараті, уряді та парламенті Туркменії дедалі частіше стали отримувати представники периферійних племінних земляцтв. Показовим, зокрема, є той факт, що протягом 1951–1985 рр. жоден текінець не обіймав посаду Першого секретаря ЦК КП ТРСР. Водночас, з метою нейтралізації гегемонії якоїсь однієї етнічної групи центральне керівництво дотримувалось принципу пропорційного представництва племінних об'єднань у вищих органах влади Туркменської РСР. Це передбачало призначення на найвищі посади в республіці вихідців із різних племінних земляцтв, а також заборону на заміщення посад республіканського рівня представниками однієї і тієї ж етнорегіональної групи (Грозин, 2010, с. 51; Кадыров, 2004, с. 27).

Відсутність підтримки з боку столичного ахальського клану змушувала високопосадовців нетекінського походження постійно орієнтуватись на підтримку Москви. В цих умовах кожен очільник Туркменістану задля зміцнення власних позицій змушений був проводити відповідну кадрову політику сутність якої полягала в тому, що на всі більш менш важливі посади призначались переважно представники тієї ж племінної групи, до якої належав сам керманич республіки (Грозин, 2010, с. 51). Процес нових призначень нерідко супроводжувався кадровими чистками. Зокрема, до репресивних заходів стосовно представників ахальських теке неодноразово вдавався багаторічний Перший секретар ЦК КП ТРСР Мухаммедназар Гапуров (представник переферійного племені чарджоу) (Сченсович, 2019, с. 44).

Від практики призначати на найвищу посаду в республіці нетекінців Москва відмовилась лише в 1985 р., коли на посаду Першого секретаря ЦК Туркменської РСР було обрано текінця С. Ніязова. Серед факторів, які вплинули на вибір даної кандидатури, важливим стала відсутність у С. Ніязова близьких родичів (рідні майбутнього очільника Туркменії загинули в роки війни, а також у результаті масштабного землетрусу, що стався в Ашхабаді в 1948 р.), а відтак і тісних зв'язків з існуючими в республіці клановими угрупованнями. Дана обставина певною мірою змушувала нового керівника Туркменістану бути лояльним Москві (принаймні, в перші роки перебування на посаді). Втім, вдало скориставшись курсом на оновлення партійного апарату, який було проголошено в рамках політики «перебудови», С. Ніязов по суті розпочав справжню «кадрову революцію», що мала на меті зміцнити політичні позиції нового очільника Туркменії, а також витіснити з управлінських структур республіки представників нетекінських етноплемінних об'єднань, які працювали тут у попередні десятиліття (Федеров, 2007, с. 95-96).

Процес, який розпочався в Туркменістані в середині 1980-х рр., продовжився після розпаду СРСР. Водночас, наявність кланової опозиції, яка

залишалась ще досить потужною (особливо в перші роки незалежності), змушувала С. Ніязова вдаватись до гнучкої кадрової політики та враховувати інтереси нетекінських племінних угруповань. Тривалий час у вищих органах влади були представлені всі найбільш впливові клани Туркменістану, а будь-які посадові звільнення або призначення, які відбувались на рівні Кабінету міністрів, були своєрідним відображенням міжкланового суперництва в країні. Так, за ініціативи президента на високі державні посади було призначено кілька представників маловпливових периферійних земляцтв. Таким чином Туркменбаші створював певну противагу більш потужним регіональним кланам. Багато в чому, саме в такий спосіб С. Ніязову вдалося нейтралізувати марійських текінців. Союзниками ахальців, при цьому, виступили ташаузці (зокрема, віце-прем'єр Реджеп Сапаров), а також ерсаринці (в особі керівника Комітету національної безпеки Мухамеда Назарова) (Владыка пустыни, 2007). Слід зазначити, що призначення на керівні посади вихідців із периферії жодним чином не порушували етнополітичний баланс у вищих органах влади Туркменістану. У порівнянні з текінцями кількісний склад представників регіональних кланів у центральних органах влади все ж був обмеженим. У той же час, постійні кадрові ротації не дозволяли їм зміцнити свої позиції та «закріпитись» у столиці.

Серед регіональних кланів, представники яких обіймали керівні посади в Туркменістані в 1990-х – на початку 2000-х рр., дослідники виділяють, перш за все, так званий кизил-арватський клан. До нього входили вихідці з різних регіональних племінних груп, що були пов'язані між собою численними родинними зв'язками. Певний час дане угруповання виступало одним із лідерів у міжклановому суперництві за вищі державні посади. Серед його представників – Хан Ахмедов (очільник уряду на початку 1990-х рр.), Роза Базарова (Голова Верховної Ради Туркменістану), керівники різних міністерств (зокрема – міністерства товарів народного вжитку, яке очолював Ашур Атаєв). У пострадянський саме представники цього клану стали

першими туркменськими олігархами (Владыка пустыни, 2007; Оська, 2014, с. 70).

Своє представництво в державному апараті мали й марийські текінці (мешканці Марийського веляту республіки). Зокрема, їм належали посади в уряді та Академії наук. Так, міністрами, а згодом і віце-прем'єрами туркменського уряду були Сапармурад Нурієв, Атамурад Бердієв, Курбанмурад Атаєв, Хадир Сапаралієв. Марийцем був і президент Академії наук Туркменістану Агаджан Бабаєв. Одним із лідерів марийського клану називають мультимільйонера Пейзигельди Мередова, який певний час обіймав посаду міністра сільського господарства, а згодом став головою правління державної компанії «Gok Gusak», що контролювала експорт туркменської бавони (Горак, 2007, с. 73; Оська, 2014, с. 70; Википедия; Список исчезнувших в тюрьмах Туркменистана, 2017, с.50-51; Старостин, 2008).

Вплив вихідців з Балканського веляту (західних йомутів) обумовлювався, перш за все, суттєвим зростанням економічної ролі прикаспійського регіону. Саме тут розташована більшість родовищ з видобутку природного газу, що складає основу експорту Туркменістану. Зазначений чинник об'єктивно сприяв посиленню впливу місцевої еліти, наслідком чого стало розширення її представництва у вищих органах влади держави. Так, зокрема, більшість посадовців, які в роки президентства С. Ніязова очолювали міністерство нафтової та газової промисловості, були вихідцями саме із західного регіону країни. Серед них – Назар Союнов, Гуйчназар Тачназаров, Хеким Ішанов, Тачберди Тагієв (у майбутньому кожен з них стане віце-прем'єром у туркменському уряді), Реджепай Аразов (на початку 2000-х рр. – голова Меджлісу, а згодом – міністр оборони Туркменістану) та ін. (Википедия).

Північне, ташаузьке земляцтво мало порівняно нечисленне представництво у вищих органах влади країни. Серед найбільш відомих вихідців цього клану – Батир Сарджаєв (у 1993–2001 рр. – віце-прем'єр уряду

Туркменістану), Тиркиш Тирмаєв (керівник прикордонної служби країни в 1999–2001 рр.), Худайберди Оразов (у 1990-х рр. – глава Центробанку та заступник керівника Кабінету міністрів), а також Реджеп Сапаров (багаторічний віце-прем'єр туркменського уряду, а на початку 2000-х рр. – керівник апарату (адміністративної) президента) (Оськина, 2014, с. 70; Википедия; Список исчезнувших в тюрьмах Туркменистана, 2017, с. 43-44, 53-54).

Суттєво зменшився в роки президентства С. Ніязова вплив чарджоузького клану. Посилення ерсаринців відбулось у 1970-х – першій половині 1980-х рр., коли посаду Першого секретаря ЦК Компартії Туркменської РСР обіймав вихідець із Лебапського веляту М. Гапуров. З моменту приходу до влади С. Ніязова кількість чарджоузців у центральних органах влади почала неухильно скорочуватись. Цей процес прискорився після усунення з владного Олімпу впливового посадовця, сина колишнього очільника Туркменістану, Сердара Гапурова, який був віце-прем'єром туркменського уряду. Відтепер ерсаринці обіймали переважно адміністративні посади середньої ланки. Втім, деяким представникам даного клану певний час вдавалося зберігати високі посади. З-поміж них слід назвати Джоракулі Бабакулієва, який у 1990-х рр. був заступником голови Кабінету міністрів та опікувався проблемами розвитку агропромислового комплексу Туркменії. Ще один ерсаринець – Сейтаб Кандимов – тривалий час працював у банківському секторі, а в 2000 – 2002 рр. обіймав посаду віце-прем'єра уряду. Інший представник даного клану – Мухаммет Назаров – на початку 2000-х рр. очолював Комітет національної безпеки Туркменістану (Владыка пустыни, 2007; Оськина, 2014, с. 70; Список исчезнувших в тюрьмах Туркменистана, 2017, с. 42-43, 51).

Чи не єдиним нетекінцем, якому вдавалось зберігати прихильність Туркменбаші протягом усього періоду його перебування при владі, став керівник президентської охорони, ерсаринець, генерал Акмурад Реджепов, який працював з С. Ніязовим ще з радянських часів. Вважається, що після

усунення в 2002 р. з посади керівника КНБ М. Назарова саме А. Реджепов патрунував чарджоузцям. Втім, попри належність до цієї етноплемінної групи, генерал змушений був діяти досить обережно та відверто не лобіював призначення на керівні посади своїх земляків. Демонструючи лояльність президенту, А. Реджепов нерідко взагалі мав діяти всупереч своїм клановим інтересам, підкреслюючи, в такий спосіб, свою «позаклановість» (Владыка пустыни, 2007).

Таким чином, у період президентства С. Ніязова процес «ахалізації» владних структур Туркменістану не набув всеохоплюючого масштабу. Лише після численних кадрових ротацій, що нерідко супроводжувались репресивними заходами, а також внаслідок гнучкої та вдалої політики протиставлення одних кланів іншим, С. Ніязову вдалось обмежити вплив регіональних кланових груп та зміцнити свої позиції в якості президента країни. Об'єктивно це сприяло й посиленню впливу ахальських текінців, як найбільш чисельної етноплемінної групи Туркменістану, до якої належав і сам Туркменбаші. Поступово саме ахальці почали займати провідні позиції у владних структурах Туркменістану. Зокрема, їм належала більшість посад в уряді, президентській адміністрації, а також у представницькому органі Халк Маслахати (Народна Рада) (Николаев, 2006).

В той же час, слід відзначити той факт, що в роки президентства С. Ніязова належність до ахальських текінців не виступала для можновладців ані головною умовою для отримання впливової державної посади, ані запорукою її збереження. Єдиною гарантією утриматись при владі для посадовця виступала виключно особиста відданість Туркменбаші. Пріоритет же, який надавався текінцям у процесі здійснення посадових призначень, був зумовлений передусім тим, що сам перший президент був вихідцем з Ахальської області. Зазначений факт багато в чому пояснює логіку кадрових ротацій, які періодично влаштовував С. Ніязов. Вони були спрямовані не лише проти представників регіональних етноплемінних груп у вищих органах влади Туркменії, але і проти самих текінців, та мали, насамперед,

унеможливити появу на владному Олімпі політичної фігури, здатної скласти конкуренцію діючому главі держави. Підтвердженням цього стали численні звільнення найбільш впливових та авторитетних текинців, які тривалий час працювали в урядових структурах. Так, зокрема, на початку 2000-х рр. з посади міністра закордонних справ було звільнено впливового текинця Бориса Шихмурадова, широко відомого як у Туркменістані, так і за кордоном, а в 2005 р. – колишнього заступника керівника уряду Йоли Курбанмурадова тощо (Горак, 2014, с. 187-188, с.195; Калишевский, 2014; Википедия).

Позиціонуючи себе в якості лідера всієї нації, публічно президент С. Ніязов заявляв про неприпустимість жодних племінних уподобань у процесі здійснення кадрових призначень. В якості головної причини вказувалась загроза територіальної цілісності країни до якої могла призвести незбалансована кадрова політика. Задля боротьби з клановістю в Туркменістані було навіть прийнято відповідний закон, що забороняв працювати в одній державній структурі особам, які належали до однієї і тієї ж етнорегіональної групи, а кожен претендент на державну посаду відтепер мав надавати свій родовід (Голубев, 2010, с. 576; Жангожа, 2016, с. 59).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Одна з причин показової боротьби з клановістю крилась у намірі першого президента Туркменістану відігравати роль політичного арбітра, який би регулював відносини між конкуруючими етнорегіональними угрупованнями всередині країни. Політика протиставлення ахальських теке іншим племінним об'єднанням об'єктивно сприяла зміцненню позицій президента С. Ніязова, який в очах текинців виступав чи не єдиним гарантом збереження їх політичного впливу в Туркменістані. Інша причина такого кроку полягала в намаганні президента посилити свій вплив на периферійні племінні земляцтва. Дедалі частіше Туркменбаші став призначати на ключові посади в регіонах (зокрема, на посади керівників силових відомств) вихідців з інших,

не місцевих, племінних груп, що дозволяло очільнику країни контролювати регіональні політичні еліти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бульвінський, А. Г. ред., 2017. *Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія*, [online] Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Доступно: <http://ivinas.gov.ua/uk/publikatsiji/osoblyvosti-suspilnopolitychnoi-modernizatsii-krain-postradianskoho-prostoru-monohrafiia-za-red-kin-dots-ahbulvinskoho-kyiv-du-instytut-vsesvitnoi-istorii-nan-ukrainy-2017-288-s.html> [Дата звернення 2 Березень 2019].
2. Васильева, О. В., 2018. Политические элиты Туркменистана и проблемы национальной идентичности. *Каспийский регион: политика, экономика, культура*, [online] 4 (57), с. 200-206. Доступно: [http://kaspy.asu.edu.ru/files/4\(57\)/200-206.pdf](http://kaspy.asu.edu.ru/files/4(57)/200-206.pdf) [Дата обращения 5 Март 2019].
3. Википедия, 2016. *Список заместителей Председателя Кабинета министров Туркменистана*, [online]. Доступно: http://wiki-tm.com/index.php/Список_заместителей_Председателя_Кабинета_министров_Туркменистана [Дата обращения 2 Март 2019].
4. Владыка пустыни, 2007. *Планета. Беларусь и мир. Общественно-политический журнал*, [online] Февраль. Доступно: <https://planeta.by/article/174> [Дата обращения 4 Март 2019].
5. Голубев, С., 2010. *Очерки политической истории стран «ближнего зарубежья»: республики бывшего СССР в 1989–2009 гг.* Тверь: Ариадна.
6. Горак, С., 2007. Туркменистан после Туркменбаши: к вопросу трансформации режимов личной власти. *Политическая экспертиза: ПОЛИТЭКС*, [online] 3, с. 62–78. Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/turkmenistan-posle-turkmenbashi-k-voprosu-o-transformatsii-rezhimov-lichnoy-vlasti> [Дата обращения 7 Февраль 2019].
7. Горак, С., 2014. Туркменистан в поисках стабильного институционального дизайна: перестройка властной вертикали после распада СССР. *Политическая наука*, [online] 1, с. 181–198. Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/turkmenistan-v-poiskah-stabilnogo-institutsionalnogo-dizayna-perestroyka-vlastnoy-vertikali-posle-raspada-sssr> [Дата обращения 9 Март 2019].
8. Грозин, А. А., 2010. Элиты Туркменистана и центральноазиатские кланы: общее, особенное и трудности модернизации. *Азия и Африка сегодня*, 2010, 9, С. 50–51.
9. Дубнов, А., 2017. *10 лет без Туркменбаши. Как изменилась Туркмения за годы без диктатора*, [online], Информационное агентство Аврора. Доступно: <https://aurora.network/articles/165-interv-ju/29027-10-let-bez-turkmenbashi-kak-izmenilas-turkmenija-za-gody-bez-diktatora> [Дата обращения 5 Январь 2019].
10. Жангожа, Р. Н., 2016. Туркменская модель государственного устройства как вызов современному миру. *Країни пострадянського простору: виклики модернізації: Зб. наук праць* [online], с. 55–64 Доступно: <http://elibrary.ivinas.gov.ua/313/> [Дата обращения 3 Січень 2019].
11. Кадыров, Ш., 2007. Туркмения: Дворцовый переворот. *Азия и Африка сегодня*, 4, с. 41 – 45.

12. Кадыров, Ш. Х., 2004. *Становление и эволюция этнополитической организации у туркмен*. Доктор наук. Автореферат. Институт Африки, Москва, [online]. Доступно: https://new-disser.ru/_avtoreferats/01002638294.pdf [Дата обращения 7 Февраль 2019].
13. Калишевский, М., 2014. *Туркменистан: Оппозиция в тисках "башизма"*. [online] Информационное агентство Фергана. Доступно: <http://www.cisnews.org/news/tm/7763-oppoziciya-v-tiskah-bashizma.html> [Дата обращения 3 Март 2019].
14. Капкан для генерала Реджепова, 2007. *Планета. Беларусь и мир. Общественно-политический журнал*, [online] Май Доступно: <https://planeta.by/article/211> [Дата обращения 2 Март 2019].
15. Николаев, Н., 2006. *Что такое туркменские кланы сегодня и как они борются за власть*, [online] 30 декабря. Доступно: <https://www.fergananews.com/articles/4818> [Дата обращения 5 Март 2019].
16. Оськина, О., 2014. Политическая элита Туркмении: традиции и перспективы. *Россия и мусульманский мир*, [online] 12(270), с. 66–74. Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskaya-elita-turkmenii-traditsii-i-perspektivy> [Дата обращения 3 Март 2019].
17. Рогожина, К.А., 2009. Роль патрон-клиентных отношений в формировании политических элит государств Центральной Азии. *Власть*, [online] 11, с. 22–25. Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-patron-klientnyh-otnosheniy-v-formirovanii-politicheskikh-elit-gosudarstv-tsentralnoy-azii> [Дата обращения 2 Март 2019].
18. Покажите их живыми., 2017. *Список исчезнувших в тюрьмах Туркменистана*, [online] Доступно: <https://www.osce.org/ru/odihr/346146?download=true> [Дата обращения 2 Март 2019].
19. Старостин, А., 2008. *Украинский след миллиардов Туркменбаши*. Finance.ua, [online] 21 июль Доступно: <https://news.finance.ua/ru/news/-/132453/ukrainskij-sled-milliardov-turkmenbashi> [Дата обращения 5 Март 2019].
20. Сченсович, В.Н., 2019. Туркменистан: вчера, сегодня, завтра (аналитический обзор). *Россия и мусульманский мир*, [online] 1(311), с. 42–45. Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/turkmenistan-vchera-segodnya-zavtra-analiticheskiy-obzoro> [Дата обращения 5 Март 2019].
21. Толстов, С.П. ред., 1963. *Народы Средней Азии и Казахстана в 2-х т., II*, Москва: Изд. АН СССР.
22. Федеров, Ю., 2007. Туркмения: время перемен? *Индекс безопасности*, [online] 15, 3–4(90–91), с. 91–113. Доступно: http://www.pircenter.org/kosdata/page_doc/p2643_1.pdf [Дата обращения 3 Март 2019].

Інформація про автора

Онацький Максим Юрійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; e-mail: onatskij@karazin.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6733-6137>

Стаття надійшла до редакції: 12.03.2019 р.   Прийнята до друку: 21.03.2019 р.